

FOTO: Carla Richmond Coffing

Rolf Schockpriset i logik och filosofi 2022

Amerikanen David Benjamin Kaplan föddes 1933 och inledde sina högre studier vid UCLA i Los Angeles 1951. Han började som musikstudent men uppmuntrades tidigt att ta kurser i logik. Detta ledde till att han bytte till filosofi och matematik och flyttade till den filosofiska institutionen vid UCLA. 1964 disputerade han där med Rudolf Carnap som handledare. Avhandlingens ämne var grundvalarna för s.k. intensionell logik.

Kaplan var doktorand och ung lärare vid UCLA under en period av intensiv utveckling av semantiska ramverk för sådan intensionell logik, men också av tillämpningar av dessa ramverk på naturliga språk, som engelska. Giganter som Carnap, Alonzo Church och Richard Montague var verksamma där, och de drog till sig några av världens mest begåvade studenter och yngre akademiker, både inom filosofi och inom lingvistik. Kaplan var en central gestalt i denna kreativa grupp och kom med avgörande bidrag till de teman man intresserade sig för och till den typ av teori som kommit att kallas "California semantics".

Intensionell logik är logik för språk med uttryck som skapar s.k. icke-extensionella kontexter. Detta är kontexter där vissa annars giltiga *substitutioner* inte är sanningsbevarande, t.ex. kontexter som

- (1) a. Det är nödvändigt att...
- b. Kalle tror att

Vi får eller kan få olika sanningsvärden som resultat om vi stoppar in '2+2=4' eller 'USA:s president är en man', trots att båda är sanna. Logiken för den första typen av kontext kallas *modallogik* och för den andra typen *doxastisk logik*. Båda dessa är exempel på intensionell logik. Kaplan har givit avgörande bidrag till semantiken för sådana kontexter, bl.a. genom den tidiga och mycket inflytelserika artikeln "Quantifying in" från 1968.

Kaplan's mest betydande arbete, *Demonstratives* från 1977, berör också dessa frågor, men behandlar främst semantiken för språkliga uttryck vars tolkning beror på den ickespråkliga kontext i vilken de används, i synnerhet s.k. indexikala uttryck. Dit räknas pronomen (i deiktisk användning), som 'jag', 'du', 'hon', demonstrativa uttryck

som 'detta', 'den där boken', vissa tidsadverbial, som 'igår', rumsadverbial som 'här', och, enligt Kaplans och andras uppfattning, det modalt indexikala uttrycket 'actually' ('aktuellt' eller 'faktiskt').

Kaplan utgick från möjliga världars-semantiken, det ramverk som redan etablerats för att ge en semantik för de modala uttrycken, av bl.a. Carnap, men också av Stig Kanger i Stockholm och Uppsala, samt av de tidigare Rolf Schock-prisvinnarna Saul Kripke och Jaakko Hintikka. Kaplan utvecklade detta ramverk till att också ge en semantik för indexikala uttryck. Huvudtanken var att olika indexikala uttryck är känsliga för olika faktorer i den utomspråkliga kontexten, t.ex. för vem som är kontextens talare – vad gäller 'jag', för kontextens tidpunkt – vad gäller 'idag', för kontextens plats – vad gäller 'här', för vad som i kontexten är utpekad av talaren – vad gäller 'den där boken', eller för kontextens möjliga värld – vad gäller 'faktiskt'.

Kaplan visade att vi behöver tre semantiska nivåer för att beskriva detta fullt systematiskt, inte bara två, som tidigare varit standard inom intensionell semantik. Vi behöver en nivå (Kaplan kallade den *character (karaktär)* för kontextberoende, stående språklig mening. Meningen hos 'jag', till exempel, karakteriseras på denna nivå av att ordet i varje kontext refererar till talaren i den kontexten.

Vi behöver en nivå för den mening som ett uttryck har i en viss kontext. I en kontext där Stefan Löfven är talare refererar 'jag' till Stefan Löfven. Det är på denna nivå, som Kaplan kallar *content (innehåll)*, som meningen hos en språklig sats är den tanke talaren uttrycker med hjälp av satsen.

Och vi behöver en nivå för att utvärdera en yttrad sats för sanning eller falskhet, eller mer allmänt, de språkliga uttryckens *extension* relativt det Kaplan kallade "circumstances of evaluation". Dessa utvärderingspunkter är möjliga världar, eller, i många fall enligt Kaplan, kombinationer av en möjlig värld och en tidpunkt.

Dessa tre nivåer är systematiskt relaterade. Karaktär+kontext ger innehåll och innehåll+utvärderingspunkt ger extension. De två övre nivåerna kan då sägas tillhandahålla *funktioner* som ger värden på den närmast lägre nivån.

Kaplans centrala semantiska observation visade varför vi behöver både innehållsnivån och extensionsnivån. Vissa kontextberoende uttryck är känsliga för valet av utvärderingspunkt, medan andra *inte* är det: de indexikala uttrycken. Dessa bidrar helt och hållet genom sitt kontextvärde. Betrakta följande:

- (2) a. Imorgon ska föreläsaren tala om Venedig.
b. Imorgon ska jag tala om Venedig.

I den språkliga kontexten av 'imorgon' betecknar 'föreläsaren' den som föreläser dagen efter, oavsett vem det är, medan 'jag' betecknar den som yttrar (2b), oavsett om

denna person också föreläser dagen efter. De indexikala uttryckens referens skiftas inte av 'imorgon' eller av någon annan användningskontext överhuvud taget. De är i Kaplans terminologi *direkt referentiella*. De bidrar helt och hållet genom att i kontexten fastställa *innehållet* i talarens yttrande.

Kaplan visade också att dessa egenskaper genererar en ny typ av logisk giltighet. En sats som

- (3) Jag är här nu.

är garanterat sann i varje möjlig yttrandekontext, och därmed logiskt giltig i Kaplans *Logic of Demonstratives*. Talaren kunde varit någon annanstans, så det som sägs är inte nödvändigt sant. Men som *yttrat* någon annanstans, skulle 'här' ha betecknat *den* platsen och innehållet därmed ha varit ett annat. Kaplan utvecklar modellteorin som behövs för att beskriva denna nya typ av logik för kontextberoende uttryck, som bl.a. innehåller flera temporala operatorer, t.ex. för imperfekt och futurum.

Kontextberoende innebär också en utmaning för karakterisering av tankeinhåll. Om refererande uttryck semantiskt bidrar med det de refererar till, och semantiskt innehåll är tankeinhåll, vilket var två av Kaplans teser, så har

- (4) a. Mina byxor brinner.
b. Hans byxor brinner.

samma innehåll, om nu 'han' råkar referera till talaren själv, som ser en person med brinnande byxor i spegeln utan att förstå att det är han själv. Tanken är på något sätt perspektivknutet till kontexten utan att det representeras i innehållet. Detta problem diskuterades intensivt i slutet av 1970-talet av några ledande filosofer och nu återigen sedan början av 2000-talet. Kaplans egen lösning var att en övertygelse karakteriseras både av sitt innehåll och av talarens *övertygelsestillstånd*. Den som uppriktigt yttrar (4a) befinner sig i en annan typ av tillstånd än den som uppriktigt yttrar (4b), *även* om innehållet är detsamma. Och skillnaden i tillstånd reflekterar precis skillnaden i *karaktär* mellan 'mina' och 'hans'. Så semantiken bidrar här på ett annat sätt till förståelsen av perspektivbundna tankar.

Demonstratives cirkulerade i fotokopierad form innan den slutligen 1989 publicerades i en samlingsvolym med texter av och om Kaplan. Då var den redan en klassiker. Kaplan har inte skrivit mycket, men allt han publicerat har haft stort inflytande och hans arbete om semantiken för kontextberoende har varit en standardteori i formell semantik, inom både filosofi och lingvistik, i snart ett halvt sekel.

Kaplan har förblivit UCLA trogen under hela sin karriär. Han är Hans Reichenbach Professor of Scientific Philosophy vid filosofiska institutionen där. Kaplan är också ledamot av American Academy of Arts and Sciences sedan 1983 och av British Academy sedan 2007.

Referenser

Almog, J, J Perry och H Wettstein, utg. (1989). *Themes from Kaplan*. Oxford: Oxford University Press.

Kaplan, David (1968). 'Quantifying in'. I: *Synthese* 19, s. 178–214.

- (1978). 'Dthat'. I: *Syntax and Semantics 9: Pragmatics*. Utg. av Peter Cole. New York: Academic Press, s. 221–43.
- (1986). 'Opacity'. I: *The Philosophy of W.V. Quine*. Utg. av Paul Arthur Schilpp och Lewis Edwin Hahn. La Salle, Ill.: Open Court.
- (1989a). 'Demonstratives'. I: *Themes from Kaplan*. Utg. av J Almog, J Perry och H Wettstein. Oxford: Oxford University Press, s. 481–563. Electronic resource at SUB.
- (1989b). 'Afterthoughts'. I: *Themes from Kaplan*. Utg. av J Almog, J Perry och H Wettstein. Oxford: Oxford University Press.